

The Pathology of the Concepts of Hijab and Chastity from the Viewpoint of Experts in Religious Education

Aliraza Amini Zarrin¹ | Zahra Rabban² |

1. **Corresponding Author:** Faculty Member of Non-Governmental - Non-Profit Refah University, Tehran, Iran. **E-mail:** ar.aminizarrin@gmail.com.
2. MA Student in Educational Sciences, Non-Governmental - Non-Profit Refah Faculty, Tehran, Iran. **Email:** zahrarabban197@yahoo.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research	Objective: This study aims to study the pathology of the concepts of hijab and chastity in the virtual education of the Hedyehayeh Aseman (Heavenly Gifts) textbook in senior primary school.
Pp. 81-100	Method: The present study is a qualitative research that is practical in terms of methodology. It uses real data and is conducted through an approach based on grounded theory. The statistical population consists of the experts in Educational Research and Planning Organization and the teachers of the above-mentioned textbook. Using the method of purposive sampling, 39 subjects were selected according to their interest, expertise and concern for choice, and their views were studied to the point of theoretical saturation. The data collection tool was a semi-structured interview, which was prepared based on the theoretical foundations and used after compiling and validating the items. In order to obtain the reliability and validity of the data, two methods of participants' review and non-participating experts review were used in this study. Data analysis was done using the coding method in three stages: open coding, axial coding and selective coding.
Article History:	Findings: The obtained coding showed the extraction of more than 298 open codes, 50 axial codes, and 7 selective codes, from the interviews, the results of which showed educational-curriculum, customary-social, pedagogical-educational, psychological-emotional, governmental-legal, cultural-identity and philosophical-doctrinal harms.
Received 10 May 2023	Conclusion: In order to optimally deal with the issue of hijab, it is necessary for the policy makers in the field of culture to put recognition and dealing with the harms on their agenda.
Revised 19 June 2023	
Accepted 01 August 2023	
Published 20 August 2023	
Keywords	Pathology, Hijab, Chastity, Elementary Education, Institutionalization of Hijab, Grounded Theory
Cite this article	Amini Zarrin, A, Rabhani, Z. (2023). The Pathology of the Concepts of Hijab and Chastity from the Viewpoint of Experts in Religious Education. <i>Applied Issues in Islamic Education</i> , 8 (2), 81-100. http://doi.org/10.61186/qaiie.8.2.81
	© The Author(s). Publisher: Academy of Scientific Studies in Education. DOI: http://doi.org/10.61186/qaiie.8.2.81

آسیب‌شناسی مفهوم حجاب و عفاف از نگاه صاحب‌نظران حوزه تربیت دینیه

علیرضا امینی زرین^۱ | زهرا ربانی^۲

۱. نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی دانشگاه غیر دولتی - غیر انتفاعی رفاه، تهران، ایران. رایانامه: aminizarrin@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشکده غیر دولتی - غیر انتفاعی رفاه، تهران، ایران. رایانامه: zahrarabbani97@yahoo.com

چکیده	اطلاعات مقاله
هدف: هدف این پژوهش آسیب‌شناسی مفهوم حجاب و عفاف در آموزش مجازی کتاب هدیه‌های آسمانی در دوره دوم ابتدایی است. روش: این پژوهش کیفی است که به‌لحاظ روش‌شناختی کاربردی که با استفاده از داده‌های واقعی و با استفاده از رویکرد مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد انجام پذیرفته است. جامعه پژوهش، کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و آموزگاران درس هدیه‌های آسمان است که با روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۳۹ نفر بر اساس علاقمندی، تخصص و دغدغه داشتن انتخاب و دیدگاه‌های آنان تا رسیدن به اشباع نظری مورد مورد مطالعه قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بوده که چارچوب مصاحبه بر اساس مبانی نظری تهیه و پس از تدوین و اعتباربخشی آنان مورد استفاده قرار گرفت. برای به‌دست آوردن اعتبار و روایی داده‌ها از دو روش بازبینی مشارکت‌کنندگان و مرور خبرگان غیر شرکت‌کننده در پژوهش استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام گرفت. یافته‌ها: کدگذاری‌های حاصله نشان‌دهنده استخراج بالغ بر ۲۹۸ کد باز از مصاحبه‌ها و نیز احصاء ۵۰ کد محوری و ۷ کد انتخابی است که نتایج نشان‌دهنده آسیب‌های آموزشی-درسی، عرفی-اجتماعی، پرورشی-تربیتی، روانی-عاطفی، حاکمیتی-قانونی، فرهنگی-هویت‌ی و فلسفی-اعتقادی است. نتیجه‌گیری: جهت مواجهه بهینه با موضوع حجاب، لازم است سیاست‌گذاران حوزه فرهنگ، شناسایی و مواجهه با آسیب‌ها را در دستور کار قرار دهند.	نوع مقاله: پژوهشی
	صص. ۸۱-۱۰۰
	تاریخچه مقاله
	دریافت ۲۰ اردیبهشت ۱۴۰۲
	بازنگری ۲۹ خرداد ۱۴۰۲
	پذیرش ۱۰ مرداد ۱۴۰۲
	انتشار ۲۵ مرداد ۱۴۰۲

آسیب‌شناسی، حجاب، عفاف، آموزش ابتدایی، نهادینه‌سازی حجاب، داده‌بنیاد.

کلید واژه‌ها

امینی زرین، علیرضا و ربانی، زهرا (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی مفهوم حجاب و عفاف از نگاه صاحب‌نظران حوزه تربیت دینیه. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۸ (۲)، ۸۱-۱۰۰. <http://doi.org/10.61186/qaiie.8.2.81>

استناد

© نویسندگان.

ناشر: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

مقدمه

آموزش مفاهیم دینی مانند هر علم دیگری نیاز به شناسایی و به‌کارگیری روش‌های کارا و مؤثر و البته صحیح دارد (سعیدی و غلامی، ۱۴۰۱). همان‌گونه که شناخت ویژگی‌ها و خصوصیات کودکان و توانایی‌های آن‌ها در بهینه‌سازی آموزش مفاهیم دینی امری روشن است، شناخت اصول و روش‌های مربوط به آن نیز حائز اهمیت است. کتاب‌های درسی یکی از وسایل مطلوب جهت آموزش عفاف و حجاب هستند. از جمله کتاب‌های درسی که مبنا و محتوای آن آموزش حجاب و عفاف است، می‌توان به کتاب‌های هدیه‌های آسمان اشاره کرد (پورحاجی، سلجوقی، کریم‌آبادی، یوسفی کهنوج، کوهستانی، عسکری لری، ۱۴۰۰). در صورتی که به موضوع حجاب از جنبه اجتماعی بنگریم، حجاب سبب نزدیکی بُعد فیزیکی انسان‌ها به یکدیگر می‌شود؛ سبب هم‌سویی اهداف انسان‌های یک اجتماع به هم است؛ موجب بالا رفتن انسجام و امنیت جامعه می‌شود و می‌تواند در استحکام یا آسیب خانواده که یک نهاد اجتماعی است نقش داشته باشد. یکی از تأکیدات مهم و اساس دین توجه به عفاف و حجاب است که جهت مراقبت از حریم فرد و منع از آسیب اجتماعی دستور شده است (سعیدی و غلامی، ۱۴۰۰).

در سوره نور آیه ۳۰ خداوند می‌فرماید: به مؤمنان بگو چشم‌های خود را از نگاه به نامحرم‌ان فروگیرند و عفاف خود را حفظ کنند این برای آنان پاکیزه‌تر است همانا خداوند از آن‌چه انجام می‌دهید آگاه است. بارزترین و اولین عاملی که اخلاق اسلامی و حجاب به وجود می‌آورد، توسعه معنویت است. زمانی که حجاب رعایت شود و تمامی افراد اجتماع به اندازه خود به حجاب توجه کنند، مادیت کم‌رنگ می‌شود و در کنار آن ارزش‌های درونی انسان و معنویت افزایش می‌یابد. حجاب سلامت اخلاقی، مسیر تعالی معنوی انسان، نگاه داشت جامعه، خانوادگی و شکل‌گیری جامعه‌ای اخلاقی و امن می‌شود و عدم توجه به آن سبب ایجاد حوادث تلخ، آسیب‌های زیان‌باری در اجتماع می‌شود (براتی‌زاده و مرعی، ۱۳۹۳: ۱۰۲).

حجاب از احکام ضروری اسلام است که عموم مسلمانان در رعایت آن اتفاق نظر دارند. کتاب، سنت، فقه و سیره اسلامی بر آن صراحت دارد. از نظر اسلام، حجاب وسیله‌ای است برای صیانت از زن و ارتقای شأن و شخصیت او. در فرهنگ اسلامی فلسفه حجاب و دلایل آن تبیین شده و تبعات بدحجابی بیان شده است. همان‌گونه که در آیه‌های شریفه ۳۰ و ۳۱ از سوره مبارکه نور تصریح شده است، قرآن کریم نگاه مرد و زن را محدود کرده، و آن را رمز پاکی و طهارت روح آنان دانسته است. این پاکی و طهارت همان عفاف و پاک‌دامنی است که راه مفاسد را می‌بندد و مرد و زن موظف شده‌اند عفت نفس را در غرائز نفسانی و امیال جنسی پاس دارند و پیرو هواهای نفسانی نباشند، و نیز زن را مکلف کرده پوشش و سراندازهای خود را بر سر و گردن بیفکنند و زیور پنهان خود را جز برای همسر و محرمان آشکار نکند (آرام، ۱۳۹۶).

برای آموزش فواید حجاب به‌طور ریشه‌ای، از آغاز کودکی تمهیداتی باید فراهم شود؛ چرا که این تکلیف الهی، ریشه در فرهنگ و باورهای مذهبی ما داشته و بخشی از اعتقادات عمیق و ماندگار این سرزمین است. بحث حجاب و پوشش با توجه به اهمیت و جایگاه خاص آن، مورد اشکالات و شبهات متعددی قرار گرفته است. درونی‌سازی و ترویج ارزش‌های اسلامی از جمله عفاف و حجاب نیازمند روندی

مؤثر و تدریجی است که در ایران، آسیب‌های جدی در این فرایند مشهود بوده است (سالاری فر، بیاتی، سالاری پور، ۱۳۹۶). دانستن این نکته ضروری به نظر می‌رسد که، اسلام یک حجاب بین زنان و مردان قرار داده است؛ آن هم حجابی از حیا. حجاب شرم در میان زن و مرد، فطری انسان است. این فرهنگ اسلام است (صفری گرایی و نجفیان، ۱۳۹۶).

در این راستا، محمودی (۱۳۹۷)، به پایبند نبودن برخی خانواده‌ها به مسائل دینی و حجاب، ناکافی بودن برنامه‌های پرورشی مدارس، به روز نبودن دانش دینی دبیران، عدم توجه به محتوای درسی معارف، نمره محوری و تأکید بر حفظ مفاهیم دینی را از مهم‌ترین چالش‌ها و موانع تربیت دینی در دوره متوسطه دوم اشاره کرد. جهانگیری (۱۳۹۶)، در پژوهش خویش به اهمیت تجربه معلمان در زمینه با موارد دینی و عقیدتی پرداخته است. سالاری فر، بیاتی، سالاری پور (۱۳۹۶)، در بررسی آسیب‌های روش تربیت عفاف در جامعه ایرانی به اهمیت ۵ حوزه خانواده، محیط آموزشی، رسانه، نهادهای حکومت و موقعیت‌های مذهبی اشاره کرده است. هم‌چنین در پژوهش‌های خارجی نیز آسیب‌ها و موانع مرتبط با حجاب و عفاف در محیط آموزشی و اجتماعی بیان شده است. در پژوهشی دیگر پژوهش‌گران به این نتیجه رسیدند که ابتکارات آموزشی برای ارتقای درک اعمال مذهبی و حقوق مدنی ضروری است (تیلور، ایوب و موسی^۱، ۲۰۱۴). در پژوهش‌های داخلی و خارجی به ضرورت مسئله حجاب در محیط‌های آموزشی به‌ویژه در فضای مجازی پرداخته شده است و پژوهش‌گران وجود آن را ضروری دانسته‌اند (آقاجانی رونقی، فردوسی، صالحی، ۱۴۰۲).

در همین راستا، در سال‌های اخیر به دلیل گسترش بی‌حجابی، بررسی آسیب‌های این دوران در مقوله حجاب و عفاف کودکان و اثرگذاری آموزش‌های موجود در مدارس امری ضروری است. انجام این پژوهش با مشخص کردن آسیب‌های روش‌های آموزش با تأکید بر مفهوم حجاب و عفاف و بر طرف ساختن ضعف‌ها بر روند حرکت آموزش نوین بر مبنای حجاب و عفاف می‌تواند مفید واقع شود. لازم به ذکر است در بحث آموزش و پرورش، حفظ اثرات آموزشی از موارد مهم به‌شمار می‌آید، لذا در این امر معلمان نقش اساسی دارد. ولیکن در خصوص نهادینه‌سازی علاوه بر بحث رفتار معلمان، بحث فضای درون خانواده‌ها نیز اهمیت ویژه‌ای خواهد داشت و بخشی از آسیب‌ها به خانواده‌ها بر می‌گردد. بنابراین رعایت و ترویج عفاف و حجاب در جامعه اسلامی یکی از دغدغه‌های امروز جامعه اسلامی به‌شمار می‌رود که یکی از موضوعات حساس در جنگ نرم نیز همین موضوع است که از سوی مقام معظم رهبری و بسیاری از علما بارها مورد تأکید قرار گرفته است. از این‌رو این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که مفهوم حجاب و عفاف با چه آسیب‌هایی مواجه است و چه راهکارهای عملی نسبت به اصلاح یا تقویت آن می‌توان پیشنهاد کرد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کیفی و با استفاده از رویکرد نظریه داده‌بنیاد^۲ با رهیافت گلیزر^۳ انجام گرفته است. روش داده‌بنیاد، روش پژوهشی استقرایی و اکتشافی است که به پژوهش‌گر امکان می‌دهد تا در مواردی

1. Taylor, Ayoub & Moussa
2. Grounded Theory
3. Strauss & Corbin

که دانش در یک زمینه محدود است، مفاهیم را به جای استنتاج از پیش فرض‌های قبلی، سایر پژوهش‌ها یا چارچوب‌های نظری موجود به‌طور مستقیم از داده‌ها و ادراک مصاحبه‌شوندگان کشف نماید. جهت دست‌یابی به توصیفی عمیق و غنی از تجارب و ادراک شرکت‌کنندگان با به‌کارگیری مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شده است. شرکت‌کنندگان این پژوهش شامل معلمان دوره ابتدایی شهر تهران و هم‌چنین کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی جهت ارائه راهکارهای پیشنهادی، تشکیل شده است. به‌منظور انتخاب مشارکت‌کنندگان از نمونه‌گیری هدفمند و به شیوه گلوله‌برفی استفاده شده است. به این ترتیب که پژوهش‌گر پس از انجام هماهنگی‌های لازم، شخصاً به صورت حضوری و یا تلفنی با آن‌ها مصاحبه و با طرح پرسش‌های باز، نظرات آن‌ها ضبط و پیاده شد، تا جایی‌که اشباع نظری و کفایت داده‌ها و اطلاعات بعد از انجام ۳۹ مصاحبه محرز شد. جدول ۱ مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد.

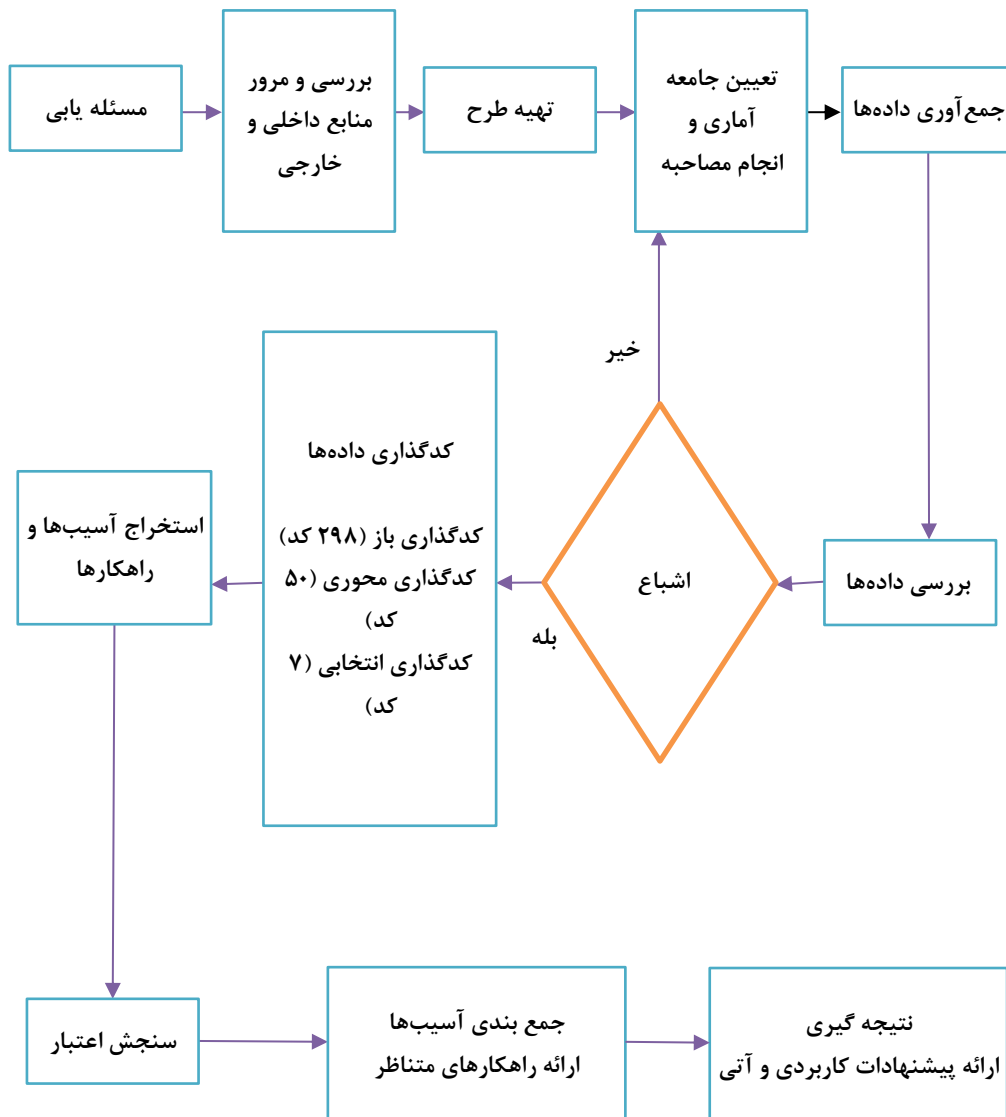
جدول ۱: اطلاعات صاحب‌نظران مورد مصاحبه

ردیف	جنسیت	تحصیلات	سابقه تدریس	سمت
۱	خانم	دکتری الهیات	۲۵	هیئت علمی
۲	آقا	دکتری برنامه درسی	۵۰	هیئت علمی
۳	خانم	دکتری برنامه‌ریزی درسی	۲۸	هیئت علمی
۴	خانم	دکتری جامعه‌شناسی	۲۲	هیئت علمی
۵	آقا	دکتری روان‌شناسی تربیتی	۳۹	هیئت علمی
۶	خانم	دکتری فلسفه تعلیم تربیت	۱۵	هیئت علمی
۷	خانم	دکتری فلسفه تعلیم تربیت	۸	هیئت علمی
۸	خانم	دکتری فلسفه تعلیم تربیت	۲۲	هیئت علمی
۹	خانم	دکتری فلسفه تعلیم و تربیت	۲۸	هیئت علمی
۱۰	خانم	سطح ۲ حوزوی	۴۰	مدرس حوزه
۱۱	آقا	سطح ۲ حوزوی	۱۶	مدرس حوزه
۱۲	آقا	سطح ۲ حوزوی	۵	مدرس حوزه
۱۳	خانم	سطح ۲ حوزوی	۱۵	مدرس حوزه
۱۴	خانم	سطح ۲ علوم حوزوی	۷	مدرس دانشگاه
۱۵	خانم	سطح ۳ حوزوی	۳۶	مدرس حوزه
۱۶	خانم	ارشد الهیات	۲۰	مدرس دانشگاه
۱۷	خانم	ارشد الهیات	۳۰	مدرس حوزه
۱۸	خانم	ارشد تفسیر و علوم قرآنی	۴	معلم
۱۹	خانم	ارشد تفسیر و علوم قرآنی	۲۱	کارشناس سازمان پژوهش
۲۰	خانم	ارشد روان‌شناسی	۱۷	مدیر
۲۱	خانم	ارشد روان‌شناسی تربیتی	۱۲	مدرس دانشگاه
۲۲	خانم	ارشد علوم تربیتی	۴۲	معلم
۲۳	خانم	ارشد علوم تربیتی	۴	معلم
۲۴	خانم	ارشد علوم تربیتی	۵	معلم
۲۵	خانم	ارشد علوم تربیتی	۱۳	مدرس دانشگاه

ردیف	جنسیت	تحصیلات	سابقه تدریس	سمت
۲۶	خانم	ارشد فقه	۲۷	کارشناس سازمان پژوهش
۲۷	خانم	ارشد فقه و حقوق	۱۳	مدرس دانشگاه
۲۸	خانم	ارشد فقه و حقوق	۲۰	کارشناس سازمان پژوهش
۲۹	خانم	ارشد فقه و حقوق	۱۴	مدرس دانشگاه
۳۰	خانم	ارشد فیزیک	۳	دبیر
۳۱	خانم	ارشد مدیریت	۱۳	معلم
۳۲	خانم	ارشد مدیریت	۴	معلم
۳۳	آقا	کارشناس تعلیم تربیت	-	کارشناس سازمان پژوهش
۳۴	خانم	کارشناسی ریاضیات	۵	معلم
۳۵	خانم	کارشناسی ریاضیات	۱۲	دبیر
۳۶	خانم	کارشناسی علوم تربیتی	۱۲	کارشناس سازمان پژوهش
۳۷	خانم	آموزش ابتدایی	۲۶	معلم
۳۸	خانم	علوم رایانه‌ای	۵	معلم
۳۹	آقا	علوم دینی	۳۹	دبیر

بیش‌ترین حجم مصاحبه‌ها به‌صورت حضوری و در برخی از موارد به شکل تلفنی با توجه به شرایط کرونایی صورت گرفته است. داده‌های جمع‌آوری شده در طول فرآیند مصاحبه به‌وسیله فرآیند کدگذاری باز، محوری و انتخابی به‌دست‌آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این مطالعه برای اعتبارسنجی ابزار مورد استفاده، ابتدا پرسش‌های مصاحبه با همکاری و مساعدت یکی از اساتید دانشگاه غیردولتی رفاه با درجه دکتری و متبحر در این حوزه طراحی شد و پس از چندین بار تجدید نظر و کم و زیاد کردن پرسش‌ها، در نهایت پرسش‌های کلی توسط اساتید و خبرگان مورد تأیید روایی صورتی قرار گرفت. در مصاحبه سعی شد دیدگاه کارشناسان و متخصصان پیرامون چیستی حجاب و عفاف، حدود و ثغور حجاب، آسیب‌های حجاب راهکارهای مواجهه با آسیب‌های حجاب مورد بررسی قرار گیرد.

برای پایایی مصاحبه پژوهش‌گر از روش توافق درونی استفاده کرد، در این راستا پژوهش‌گر از یک نفر دکترای الهیات که آشنایی کامل به نظریه داده‌بنیاد داشت و یک نفر دانشجوی دکترای برنامه درسی دانشگاه تهران درخواست کرد تا به‌عنوان همکار پژوهش، در این پژوهش مشارکت کرده و فرایند استخراج مفاهیم و کدهای باز را مجدداً انجام دهند. پژوهش‌گر کدگذاری اول، را در اختیار پژوهش‌گر همکار اول و کدگذاری سوم را در اختیار پژوهش‌گر همکار دوم قرار داد. نتایج به‌دست‌آمده از کدگذاری و نتیجه توافق درونی در کدگذاری اول ۸۶ درصد و در کدگذاری دوم ۸۳ درصد محاسبه شد که با توجه به حد قابل قبول بالای ۶۰ درصد برای مطلوبیت پایایی، در نتیجه پایایی کدگذاری قابل قبول بود. فرایند انجام مراحل پژوهش در نمودار ۱ مشخص شده است.

نمودار ۱: روندنمای مراحل انجام پژوهش میدانی

یافته‌های پژوهش

در جریان کدگذاری باز، پژوهش‌گر به خرد کردن، تجزیه و تحلیل، مقایسه، برچسب زدن و مقوله سازی داده‌ها پرداخته است. این روند منجر به استخراج ۲۹۸ گویه بیان شده مصاحبه‌شوندگان بوده است. در ادامه ضمن بررسی عدم تکراری بودن گویه‌های استخراج شده، سعی شد آن‌هایی که با هم اشتراک و هم‌معنایی دارند در یک گروه تحت عنوان کدهای محوری متناظر قرار گیرند. در این راستا از ۲۹۸ کد باز استخراج شده تعداد ۵۰ کد در محوریت مقولات بالاتر قرار گرفتند. در نهایت از مجموع کد محوری پس از کدگذاری انتخابی و بهبود و توسعه بیش‌تر به ۷ کد انتخابی دست یافته شد. حائز اهمیت است گویه‌های مربوط به کدهای محوری در ضمیمه آورده شده است. در جدول ۲ نتایج کدگذاری انتخابی و آسیب‌های شناسایی شده آورده شده است.

جدول ۳: نتایج کدگذاری انتخابی و آسیب‌های شناسایی شده

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها	
آسیب‌های آموزشی - درسی	استفاده از روش‌های آموزش مستقیم، غیرتعاملی و سنتی در تفهیم مفاهیم دینی	استفاده از روش‌های خشک برای مفاهیمی چون حجاب و عفاف / نصیحت کردن متربی / عدم پذیرش نسل کنونی به نصیحت / عدم درک صحیح معلم از حجاب و فلسفه حجاب	
	عدم استفاده از روش‌های نوین و جذاب برای تدریس مفاهیم دینی (مطالعه و داستان) و جلب توجه مخاطب متناسب با سن وی	عدم جذابیت روش‌های تدریس مربیان و بروز نبودن آن‌ها / در نظر نگرفتن سن مخاطب در آموزش‌ها / مجهز نبودن مربیان به توانایی خلق داستان و معرفی الگوهای شیرین و جذاب در زمینه حجاب / عدم توانایی مربی در بیان جذاب و گیرا مفاهیم دینی در دروس دیگر	
	محدودیت زمان و عدم توانایی مربی در طراحی طرح درس مقتضی	محدود بودن زمان و توانایی و اختیارات معلم/ ماندگار نبودن آموزش‌ها / عدم تمایل و صبر و حوصله بعضی از معلمان به استمرار آموزش حجاب/ عدم ثبات شرایط آموزشی/ پایدار نبودن حجاب در بچه‌ها / هماهنگ نبودن معلمان همه پایه‌ها / شتابزدگی / ما نمی‌توانیم توی یک سال دانش‌آموز را با حجاب کنیم.	
	کم‌توجهی به آموزش و تبلیغ حجاب و عفاف در فضای مجازی و محتوای رسانه‌ای	کم‌رنگ شدن کارهای دینی و پرورشی در فضای مجازی / عدم همزادپنداری در فضای مجازی / عدم انطباق فضای مجازی با فرهنگ اسلامی / نداشتن برنامه منسجم در فضای مجازی برای تبلیغ حجاب / عدم آموزش در فضای مجازی متناسب با سن.	
	عدم کاربرد روش‌های مناسب آموزش چرایی حجاب و مبانی نظری آن	آموزش‌های تئوری و عدم هدایت آن‌ها به سمت تفکر و تعقل / عدم تبیین چرایی حجاب / محدود کردن حجاب به چادر که استدلال عقلی و بحث عفاف و تقوا کنار گذاشته شود/ فقدان آموزش‌های استدلالی و صرف اطلاع رسانی / ما فقط اطلاعات به بچه‌ها می‌دهیم در صورتی که اطلاعات جنسش بی‌قراری ست و این اطلاعات منجر به دانایی نمی‌شود.	
	عدم وجود برنامه درسی مناسب برای آموزش مفهوم حجاب و عفاف	سیاست‌ها نتوانسته انسان را خوب معرفی کند/ در اهداف چیزی برای حجاب و حیا نداریم. معلوم نیست کجا داریم استدلال می‌کنیم، کجا اقناع می‌کنیم، کجا حکمرانی می‌کنیم/ محتواها هم در زمینه حجاب و حبا ضعیف است برنامه درسی درست برای حیا نداریم و باید روی تقوا کار کنیم که موضوع تربیت اسلام هست/ برنامه‌ریزان رویکرد دینی را باور ندارند/ برنامه‌های درسی که در حال اجرا شدن هستند به سمت درونی کردن ارزش‌ها نیستند.	
	عدم امکان ارتباط عمیق آموزشی و عاطفی میان مربی و متربی در فضای مجازی	کمبود زمان در فضای مجازی باعث رسیدگی کم‌تر به موضوعات دینی می‌شود/ در فضای مجازی نمی‌توان حجاب و عفاف را پیگیری کرد / عدم وجود ارتباط عمیق قلبی و عاطفی بین مربیان و دانش‌آموزان / بخش علاقمندسازی و توجه به عواطف درونی در فضای مجازی فراهم شدنی نیست/ عدم رابطه مستقیم و رو در رو.	
	کم‌توجهی به شرایط خلاقانه و امتیازات فضای مجازی	در فضای مجازی خیلی خلاقیت باید بالاتر باشد چون دانش‌آموز رو از دست می‌دهی/ عدم ایجاد خلاقیت در آموزش حجاب و به تبع آن در فضای مجازی.	
	آسیب‌های عرفی - اجتماعی	نسبت دادن رعایت عفاف و حجاب برای زنان و دختران و عدم توجه رعایت این مهم برای مردان	اساساً وقتی ما فقط بحث حجاب و عفاف را اختصاص می‌دهیم به یک گروه خاص اساساً اون بحث اصلی ما که بنیاد نظری عفاف هست تحقق پیدا نمی‌کند/ توجه صرف در بحث عفاف و حجاب فقط به زنان اختصاص داده شده است و این در ترویج بی‌حجابی و مخالفت نقش مهمی دارد/ بی‌توجهی به رعایت عفاف در مردان و تأکید افراطی آن بر زنان و دختران/ محدود کردن این مقوله فقط برای یک جنس / مطرح کردن افراطی حجاب برای دختران باعث ایجاد بحران هویت برای آن‌ها می‌شود.
		رویکردهای اجباری حجاب بجای	بزرگ جلوه دادن برخی حرام‌ها توسط بعضی از مربیان/ توجه صرف به ظاهر و عدم بررسی حجاب از

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها
	رویکردهای استدلالی و انگیزشی	زوایایی مختلف / عدم وجود رویکردهای استدلالی / سخت‌گیری‌ها و الزامات بیش از حد برخی مدارس حتی در فضای کاملاً زنانه / سخت‌گیری‌ها و تعصب‌های بی‌جا.
	عدم الگوسازی اجتماعی و شخصیت‌پردازی جذاب و مؤثر در مفاهیم دینی و مذهبی	عدم توجه و به نقش اجتماعی زنان با حجاب در جامعه / استفاده کم‌تر از داستان‌هایی با محتوای مسائل دینی / الگوسازی و قهرمان‌سازی ضعیف / عدم معرفی شخصیت‌های بزرگ زن با حجاب و نقش زنان مسلمان در پیشرفت اسلام / عدم معرفی درست الگوها و اسطوره‌های دینی.
	مفهوم‌پردازی حجاب در ظاهر و کم توجهی به ابعاد درونی و منطقی آن	پرداختن به بخش ظاهری حجاب، حجاب را در چادر تعریف کردن / توجه به بُعد بیرونی حجاب، کم‌توجهی به بُعد درونی حجاب، این‌که بچه‌ها یاد بگیرند چادر سر کنند ولی در هر جمعی بخندند، صحبت بلند کنند یعنی درونی نشده و رفتار باید این حجاب را برسوند / ما رویه و ظاهر حجاب را آموزش می‌دهیم غافل از این‌که تمام زینت دختر همان عفت کلام و نحوه حرف زدنش و نحوه راه رفتنش است / حجاب بخش ظاهری دارد و یک بخش درونی و پرداختن به یکی اشتباه است.
	تفاوت در ارزش‌گذاری مفاهیم دینی در فضای مجازی و فضای حقیقی	در فضای مجازی و معلم فکر می‌کند فضا مجازیه و بچه‌ها من رو نمی‌بینند و بعد که با او روبه‌رو می‌شوند دچار تناقض می‌شود / در واقع حالات درونی افراد را بررسی کرد تا درون و بیرون دانش‌آموزان را ارزیابی کرد. بخش علاقمندسازی و توجه به عواطف درونی در فضای مجازی فراهم شدنی نیست / در حضوری هم تناقض می‌بینند معلمی که می‌گوید دروغ‌نگویی و تهمت زنی و ریا نکنید، در مدرسه یه جور است و بیرون مدرسه جور دیگر است / آموزش فضای مجازی درست انجام نمی‌شد فقط بحث ابزارش رو در نظر می‌گیریم.
	عدم فضاسازی مناسب برای تأمین برای حس زیبایی شناختی دختران در محیط‌های عمومی	بچه‌ها فکر می‌کنند با حجاب دیده نمی‌شوند / بی‌توجهی خانواده‌ها به حس خودنمایی دانش‌آموزان در خانواده‌ها و مدارس / برآورده نکردن نیازهای عاطفی دختران در کانون خانواده / عدم وجود زمینه‌ای برای ارضای حس خودآرایی و زیبایی دانش‌آموزان و عزت نفس / عدم بسترسازی جهت تأمین نیازهای روانی دختران مانند حس خودنمایی / عدم لحاظ ویژگی‌های روان‌شناختی دختران در خانواده‌ها / عدم القاء احساس خودبیاوری و خودکارآمدی و توانایی درک نقش حجاب / عدم القاء احساس خودبیاوری و خودکارآمدی.
	عدم آگاهی والدین از مفاهیم دینی و فرهنگ‌سازی آن در خانواده	عدم رعایت و فهم حجاب توسط مادرها / کم‌کاری خانواده‌ها در مورد حجاب و نداشتن برنامه‌ای از پیش تعیین‌شده / عدم باور خانواده به حجاب.
	بچه‌ها نباید مقایسه کردو بچه‌های که حجاب را رعایت کرد خیلی بزرگ نکنیم که بقیه احساس حقارت و عدم درک و آگاهی کامل مربیان از مفهوم حجاب و تلاش‌های مؤثر در اقناع فضای فرهنگی جامعه	بچه‌ها نباید مقایسه کردو بچه‌های که حجاب را رعایت کرد خیلی بزرگ نکنیم که بقیه احساس حقارت و عدم درک و آگاهی کامل مربیان از مفهوم حجاب و تلاش‌های مؤثر در اقناع فضای فرهنگی جامعه
	عمیق‌تر شدن شکاف میان زندگی اجتماعی با مفاهیم دینی با توجه به گسترش ارتباطات مجازی	ظاهرسازی در فضای مجازی اعتمادسازی در مدارس را با مشکل مواجه کرده است / به دلیل عدم ارتباط رو در رو خیلی از مسائل دینی مانند حجاب رنگ ظاهری به خود می‌گیرد / عدم مکالمه رو در رو و امکان ظاهرسازی در پوشش و گفتار وجود دارد. عدم مکالمه رو در رو و امکان ظاهرسازی در پوشش و گفتار وجود دارد / عدم استفاده از شاخص‌هایی و مؤلفه‌هایی که با نیازهای دینی امروزی در تناسب باشد و بتواند به صورت غیر مستقیم مفاهیم دینی را آموزش دهد / استفاده کم‌تر از داستان‌هایی با محتوای مسائل دینی که دانش‌آموزان را علاقمند به مسائل دینی کند.
	عدم فرهنگ‌سازی میان ابعاد و مصادیق حجاب و عفاف	مشاهده شده که نوع کلام و بیان دانش‌آموزان نسبت به سال‌های اخیر دچار تغییرات منفی شده است که این امر ناشی از حضور در فضای مجازی بوده است و استفاده از لغات بیگانه فزونی یافته است / حجاب

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها
		<p>فقط پوشش مو نیست، حجاب در کلام بجه‌هاست در فضای مجازی بجه‌ها درست با هم حرف نمی‌زنند و ارتباطات خوبی بین آن‌ها شکل نمی‌گیرد/ طرز درست صحبت کردن که همان عفت زنانگی است بین آن‌ها درست شکل نمی‌گیرد و باید حتماً نظارتی وجود داشته باشد</p> <p>ما نمی‌توانیم سلبریتی‌ها و بقیه جامعه رو اصلاح کنیم و سلبریتی‌ها الگوی بجه‌ها هستند/ عدم سازگاری برنامه‌های رسانه ملی با محیط‌های مدرسه و خانه و ایجاد نوعی درماندگی فکری باعث کم‌اهمیت شدن حجاب شده است/ رسانه‌ها نه تنها حجاب را به‌عنوان یک ارزش معرفی نمی‌کنند بلکه آن را به نوعی تحقیر می‌کنند همیشه زنان فقیر و گدا و یا حتی دارای ردای اخلاقی چادر سر می‌کنند/ پخش برنامه‌ها و عدم عاملیت مفهوم پردازان رسانه‌ای سریال‌هایی که فرهنگ اختلاط را گسترش می‌دهد و باعث می‌شود بجه‌ها در سنین پایین‌تر وارد این حجاب و عفاف و فقر محتوایی در فضاهای نامربوط شود/ کسانی که برای بجه‌ها قهرمان و جذاب هستند بی‌حجاب هستند/ سرمایه‌گذاری درست در این حوزه نشده، الان فیلم‌های هالیوود به سطح الف سرمایه‌گذارانشان، سرمایه‌گذاری کردن برای آرمان و الگوسازی/ اصلاً آرمان‌سازی، قهرمان‌سازی نداره تو فیلم‌هایی که ساخته می‌شود می‌گویند ما از شعار خسته شدیم! تو کل دنیا دارن شعار می‌دن و پذیرفته شده‌ست/ فقط تربیت از سمت خانواده نمی‌شوند: رادیو، تلویزیون، فضای مجازی هم مهم هستند/ تمامی رسانه‌ها برنامه‌ای برای فرهنگ‌سازی حجاب ندارد بلکه بالعکس برنامه برای جا انداختن بی‌حجابی دارد.</p>
	<p>محدودسازی فرهنگی تک شکلی به مفهوم حجاب و مصادیق آن</p>	<p>بزرگ‌ترین آن‌ها تک ارزشی بودن مکاتب هست/ حجاب را تک بُعدی کردیم ممکن هست یک نفر با چادر حجاب نداشته باشد ولی یک نفر با مانتو و بلوز شلوار حجاب داشته باشد/ همه یک‌جور نیستند و یک‌جور فکر نمی‌کنند نباید تک نسخه‌ای باشد کار ما.</p>
	<p>عدم آگاهی والدین از مفاهیم دینی و فرهنگ‌سازی آن در خانواده</p>	<p>عدم رعایت و فهم حجاب توسط مادرها / کم‌کاری خانواده‌ها در مورد حجاب و نداشتن برنامه‌ای از پیش تعیین شده / عدم باور خانواده به حجاب.</p>
	<p>عدم پذیرش عقلی، قلبی و عملی مربیان در خصوص مفهوم حجاب و عفاف</p>	<p>معلم‌ها درکی از حجاب و فلسفه حجاب ندارند و پذیرش عقلی و عملی برای خودشان حاصل نشده/ معلم خودش دین را نشناخته و می‌خواهد این را که خودش نفهمیده به بجه‌ها آموزش بدهد/ خیلی از معلم‌هایی رو که دارن همین چیزا رو به بجه‌ها می‌گن می‌بینید که خودشون هیچ اعتقادی به حجاب ندارن/ مربی خودشان درک درستی از انجام اعمال دینی ندارند و بجه‌ای که چادر سر می‌کند می‌گویند آخی بیچاره و یا برای نماز و روزه.</p>
	<p>عدم توجه به فطرت و ارزش‌های انسانی و جایگاه حجاب و عفاف در آن</p>	<p>عدم توجه به فطرت انسان به‌عنوان برترین خلقت که می‌تواند ارزش بالایی داشته باشد/ معلم فطرت بجه‌ها را در نظر نمی‌گیرند./ فطرت پاک بجه‌ها نباید آسیب ببیند و مسیر تربیت و فطرت باید یکی باشند/ ما به‌صورت کل در جامعه نه حجاب رو فهمیدیم نه انسان رو فهمیدیم/ تدریس‌ها مبتنی بر فطرت نیست.</p>
	<p>ناشناخته ماندن علاقه‌های نظری کودکان و دانش‌آموزان به مسئله حجاب بر مبنای ارزش‌گذاری ظاهری</p>	<p>عدم اجازه اظهار نظر به بجه‌ها در حوزه‌های غیر درسی باعث می‌شود که مسائل درونی آن‌ها از دید معلمان پنهان بماند/ بستری فراهم نیست که بچه در هرجایی در هر کلاسی راحت سؤالش رو بپرسد/ عدم ارزیابی دقیق از علاقه به دین و حجاب از مهم‌ترین آسیب‌های آموزش مجازی هست/ عدم اجازه اظهار نظر به بجه‌ها در حوزه‌های غیر درسی باعث می‌شود که مسائل درونی آن‌ها از دید معلمان پنهان بماند.</p>
	<p>برداشت نادرست از مفاهیم دینی و کم‌رنگ شدن آن</p>	<p>بجه‌های الان با مفاهیم دینی عنادی دارند که باید علت آن را پیدا کنیم/ اساس بنیان افکار بجه‌های ما دچار مشکل شده که می‌گویند اینا چیه سرتون می‌کنید، درد معلومه درمانش رو نمی‌دونیم/ کسی که دین‌داری رو یاد بجه‌ها می‌دهد خودش عقیده‌ای به دین ندارد.</p>
	<p>تفاوت گفتار و رفتار مربی در قبال</p>	<p>عدم بروز مفاهیم دینی در اعمال و رفتار مخاطب / افزایش آموزش شعاری و زدگی مخاطب / ایجاد تردید</p>

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها
مفاهیم دینی	و دودلی‌های دینی در مخاطبان با توجه به عملکردهای دوگانه در جامعه دینی و رسانه‌ای / عدم اصالت دینداری در الگو پذیری مخاطبان / به دل نشستن آموزش‌های مریبان در جان مخاطبان توجه به شخصیت‌های دو گانه مریبان / عدم پذیرش قلبی مریبان به آن چه آموزش می‌دهند و ایجاد حس دوگانگی و تردید در مخاطبان	
عدم ارتباط میان مفهوم بندگی و کمالات انسانی با مفهوم حجاب و عفاف	محبت خدا در دل بچه‌ها نمی‌کاریم و فقط دل‌زدگی ایجاد می‌کنیم/ برنامه‌های درسی که در حال اجرا شدن هستند به سمت درونی کردن ارزش‌ها نیستند/ نور اهل بیت در دل‌های بچه روشن نشده و از راه فطرت جلو نمی‌روند/ ما نگاهمان را از بالا برداشتیم، عدم تبیین حجاب از طریق بندگی و اطاعت از خدا و عدم توضیح در باره اهداف خلقت بشری در کم‌رنگی حجاب مشهود است.	
عدم آگاه‌سازی دانش‌آموزان در امور اخلاقی و دینی	محدود بودن برنامه حجاب در محیط مدرسه و کلاس و نبودن چارچوب مشخص برای تعریف و آموزش آن در محیط‌های آموزشی/ عدم تزریق افکار ارزشمندی زنان و جسم آن‌ها در محیط جامعه و توجه صرف به پوشش باعث می‌شود که میلی به حجاب و چادر نشود/ عدم آشنایی بچه‌ها با رنج و راحت‌طلبی دانش‌آموزان/ عدم توجه مناسب دانش‌آموزان در امور اخلاقی و دینی توسط معلمان می‌تواند چالشی مهم تلقی شود.	
یکی نبودن گفتار و کردار در مواجهه با مفاهیم دینی توسط برخی مریبان	عدم وحدت نظر درباره حجاب در محیط جامعه، مدرسه و خانواده و بلا تکلیف بودن دانش‌آموزان در این مسئله آن‌ها را گرفتار دوگانگی در ارزش‌ها کرده است/ عدم گفت‌وگوی مداوم با اولیای دانش‌آموزان در خصوص اهمیت حجاب می‌تواند نوع رفتار دوگانه را به وجود بیاورد/ عدم سازگاری رفتاری و گفتاری مریبان و والدین/ عدم تکرار آموزش‌ها در فضای خانه و عدم گرایش بعضی از والدین به حجاب دانش‌آموزان را در شرایط دوگانه قرار می‌دهد/ مدرسه میاد کار خودش و انجام می‌ده و بچه می‌ره خونه شما می‌بینی هر چی معلم بافته اونا باز می‌کنن و از بین می‌رود/ تناقض در رفتار معلمان و والدین به طوری که گفتار معلمان با رفتار والدین تناقض دارد/ عدم سازگاری رفتاری و گفتاری مریبان و والدین، کم‌کاری خانواده‌ها در این موضوع/ عدم شناخت کامل دین و عدم آشنایی با تمام محاسن آن در محیط خانواده، کم‌رنگی دین در محیط خانواده‌ها/ عدم آموزش حجاب در خانواده و مدرسه به شکلی که کل خانواده‌ها درگیر شوند باعث تناقض در رفتار بچه می‌گردد.	
ایجاد و انتقال حس دودلی تربیتی به متربی به سبب عدم اعتقاد و ایمان قلبی مربی به مقوله حجاب و عفاف	نقش بازی کردن معلم که در بیرون به یک شکل و در جای دیگر شکلی دیگر ظاهر می‌شود کار را خراب می‌کند/ پذیرش حجاب توسط متربی صرفاً بخاطر قوانین محیط آموزشی/ عامل نبودن به حجاب و لوازم آن در برخی متولیان تربیتی/ عدم تطابق رفتار و گفتار متربی و ایجاد حس شک و تردید در مخاطبان/ بی‌توجهی به تفاوت‌های فرهنگی و فردی متربیان که موجب کاهش کیفیت آموزش حجاب و عفاف می‌شود.	
عدم توجه به نقش پدران در تربیت دینی فرزندان در خانواده	عدم توجه به نقش پدر به‌عنوان اهرمی که می‌تواند حجاب را راهی برای سربلندی خانواده بداند/ بی‌توجهی، غفلت و عدم تأکید پدر در خانواده به حجاب و کنترل آن به‌گونه‌ای که خانواده احساس امنیت کند.	
نقش دوست و گروه همسالان	دانش‌آموز بیش‌تر از دوستانش تأثیر می‌گیرد/ وقتی دانش‌آموزی میل به بی‌حجابی و رفتارهای پرخطر دارد دوستانش را هم به خاطر هیجانی که داره می‌کشونه به این راه/ هم‌سالان نیازهای مشابهی دارن به همین خاطر دائم از هم یاد می‌گیرند.	
واکنش منفی از سوی دانش‌آموزان به استفاده اجباری از حجاب	آموزش به‌طور مستقیم حجاب نباید باشد و بگوید باید درس هدیه‌ها حجاب داریم این آسیب‌زننده ست و دافعه ایجاد می‌کند/ اگر به‌صورت مستقیم حرفی بزنم بچه‌ها معمولاً یا قبول نمی‌کنند یا اگر قبول کنند یک گارد هم می‌گیرند/ حجاب رو نباید اول به‌طور مستقل وارد شویم و در واقع شیپور رو برعکس	

علیرضا امینی ززین، زهرا ربانی
 آسیب‌شناسی مفهوم حجاب و عفاف از نگاه صاحب‌نظران حوزه تربیت دینی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها
		گرفتمیم/ اگر شما مستقیماً وارد حجاب بشوید همین‌هایی که با حجاب هستند به دلایل گوناگونی واکنش منفی دارند.
	کاستی‌های بنیادی و بی‌تفاوتی در امور دینی و حجاب	عدم تبیین حجاب در کنار حیاء و استدلال‌های عقلی به طوری که دختران آن‌را به‌عنوان شاخصی از حیاء و تقوای انسانی قبول داشته باشند/ عدم مطالعه بینش‌مندانه که اساس آن تفکر و دیدگاه تمام ادیان در باره حجاب و حیاء باشد محدود شده است/ پدر و مادر و مربیان در برابر ابهامات و شبهاتی که در ذهن بچه‌ها وجود دارد و مطرح می‌شود اطلاعی ندارند/ یا اطلاعات کمی دارند/ عدم توجه به زیرساخت‌های بنیادی و تناقض آن‌ها در جامعه باعث نوعی بی‌تفاوتی در امور دینی و حجاب می‌شود.
		مواجهه مبتنی بر اجبار خانواده با مفهوم حجاب و عفاف بدون توجه به بسط و گسترش ابعاد تربیتی آن برخی خانواده‌های مذهبی باعث جبهه‌گیری و مخالفت فرزندان در حجاب می‌شود.
	عدم توجه و حساسیت خانواده در سال‌های اولیه کودکی (۷ سال اول) در مواجهه و رعایت مفهوم حجاب و عفاف	عدم آموزش‌های رفتاری، دینی و اخلاقی به‌صورت گسترده و همیشگی باعث می‌شود که مسائل دینی کم‌کم به فراموشی سپرده شود/ عدم آموزش حجاب از سنین پایین باعث عدم علاقه در سنین بالاتر می‌شود/ عدم روشن بودن تعریف حجاب و چارچوب‌های مشخصی برای تبیین بنیان‌های آن وجود ندارد/ خیلی از خانواده‌ها در سنین کودکی و قبل ۷ سالگی روی پوشش بچه‌ها حساسیتی ندارند/ برخی خانواده‌ها فکر می‌کنند در ۷ سال اول زندگی بچه باید کاملاً رها و آزاد باشد.
	کم‌رنگ شدن ارزش‌های دینی و رعایت ظواهر اسلامی در خانواده‌ها	مشکل اصلی از لقمه‌هاست. خانواده‌ها روی پولی که در می‌آورند و به خورد بچه‌ها می‌دهند حساس نیستند / دلیل این که خیلی از آموزش‌ها اثری ندارد و اگر همه کار هم کنیم نتیجه نمی‌دهد بی‌توجهی به اثر لقمه است.
	عدم اهتمام والدین به رعایت مسائل حجاب و عفاف در حضور فرزندان (پوشش نامناسب پدر یا مادر)	عدم رعایت حدود و مرزهای ارتباطی در خانواده مانند انجام دادن رفتارهای جنسی که مناسب سن فرزندان نیست توسط خانواده‌ها باعث بی‌عفتی آنان می‌شود.
	موفق نبودن خانواده در مدیریت ارتباط با اقوام و آشنایان با تأکید بر هم‌سانی رعایت حجاب و عفاف	برخی خانواده‌ها تربیت دینی فرزندان را برعهده مدرسه می‌سپارند/ مشکلات را در دیگران جست‌وجو می‌کنند / برخی خانواده‌ها خودشان مقید به حجاب هستند ولی با دوستان و آشنایانی در ارتباط هستند که اعتقادی به این مسئله ندارند/ فرزندان بزرگ‌تر بعضاً در زمینه حجاب مشکل دارند.
	کاستی آگاهی علمی و تجربی متولیان امور دینی با اصول تربیت کودکان و دانش آموزان	محبت بی‌جا معلم و عدم اقتدار او باعث بی‌ادبی‌ها و بی‌حرمتی‌ها می‌شود/ خیلی معلم‌ها روش‌های تربیتی را بلد نیستند و می‌خواهند کار تربیتی کنند. کسی که درس می‌دهد متخصص علوم تربیتی نیست/ معلم‌ها در این حوزه تخصص و مهارت ندارند/ عدم تخصص متولیان امور دینی در مدارس در حوزه مفاهیم دینی.
	کاهش نظارت تربیتی خانواده در مواجهه فرزندان با فضای مجازی	والدین نظارت کافی روی استفاده فرزندان از اینترنت و فضای مجازی را ندارند/ برخی والدین از اطلاعات کمی برخوردارند نسبت به فضای مجازی که بچه‌ها در آن قرار می‌گیرند و از آسیب‌های جدی آن اطلاعی ندارند.
آسیب‌های روانی-عاطفی	عدم جذابیت ظاهری، رفتاری و کلامی معلم با توجه به نقش الگویی او	نداشتن آراستگی ظاهری معلم/ عدم آراستگی ظاهری معلم و نداشتن جذابیت ظاهری وی با توجه به نقش الگویی معلم
	عدم ارتباط احساسی و عاطفی دانش آموزان با معلمان در فضای مجازی	بچه‌ها در فضای مجازی نمی‌بینند معلم کی حجاب دارد و کی حجاب خود را بر می‌دارد/ فضای مجازی امکان ارتباط بیشتر با بچه‌ها رو محدود کرده/ در فضای مجازی ارتباط خیلی کم‌رنگ‌تر است/ عدم ارزیابی دقیق از علاقه به دین و حجاب از مهم‌ترین آسیب‌های آموزش مجازی هست/ عدم رابطه مستقیم

مقولات اصلی	مقولات فرعی	برخی نقل قول‌ها
		و رو درو و امکان ظاهر سازی دانش‌آموزان در فضای مجازی/ زبان بدن در فضای مجازی برای دانش‌آموزان کاربرد ندارد/ بخش علاقمند سازی و توجه به عواطف درونی در فضای مجازی فراهم شدنی نیست.
	عدم وجود ارتباط عاطفی و همدلی با هدف الگوپذیری تربیتی	ارتباط عاطفی محدود اولیاء و یا اولیای مدرسه با دانش‌آموزان که باعث عدم پذیرش حرف آن‌ها می‌شود/ ارتباط عاطفی کم و ضعیف بچه‌ها با مادر خانواده/ معلم و محیطی بچه‌ها در آن قرار می‌گیرند و ارتباط دارند خیلی مهم است/ در نظر نگرفتن ارتباط‌های عاطفی و چه بهتر ارتباط عاطفی قوی با مربی فراهم بشه/ فضای محبت و دوستی بین معلم دینی با بچه‌ها عمیق نیست/ عدم وجود هم‌دلی میان مربی و متربی که باعث تقابل می‌شود
	عدم توجه به تفاوت‌های فردی و روان‌شناختی در فضای مجازی	توجه ویژه به سن، یکی هم بحث بعد عاطفی و علاقمند سازی هست/ مدل بچه‌ها با هم فرق می‌کند نمی‌شود یک نسخه برای همه پیچید/ در مدارس و گاهاً در خانواده‌ها به تفاوت‌های فردی بچه‌ها توجهی نمی‌شود/ ویژگی‌های روانی و عاطفی و روان‌شناختی کودکان را در نظر نمی‌گیرند
	چالش‌های روحی و روانی با توجه به محدودیت‌های ارتباطی میان مربی و متربی در آموزش غیر حضوری	میل و انگیزه در دانش‌آموزان در آموزش غیر حضوری کم است که این امر ناشی از عدم درک فضا و محیط مدرسه است/ گوشه‌ای و تبلت دائماً در دست کودکان است و اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی از چالش‌های روز دنیاست/ دانش‌آموزان حس استقلال ندارند به اولیاء وابسته‌اند و اعتماد به نفسشان کاهش پیدا کرده است/ افرادی که با آموزش مجازی دانش‌آموزان پایه اول درگیر هستند معمولاً عصبی می‌شوند و پر خاش‌گری در کودکان هم زیاد شده است/ از آن‌جایی که دانش‌آموزان اوقات آموزش را در منزل بسر می‌برند و با دوستان ارتباط ندارند نسبت به حالت حضوری دچار انزوا، گوشه‌گیری و افسردگی شده‌اند.
	ضعف نظام حاکمیت در مواجهه با مفهوم حجاب و عفاف (سیاست زدگی مفهومی)	ضعف و یا عدم عمل به قوانین مسئولان/ عملکرد نادرست و سلیقه‌ای مسئولان در زمینه حجاب و عفاف/ سیاسی شدن مقوله حجاب/ مخلوط شدن امور دینی و سیاسی و مذهبی/ وارد شدن دستگاه‌هایی مانند نیروی انتظامی و سایر ارگان‌ها در بحث حجاب و عفاف باعث روگردانی از آن شده و مخالفت با پوشش محجوب را سبب می‌گردد/ فاصله حرف تا عمل در امور دینی بین برخی از سیاسیون و روحانیون دینی باعث انزجار از حجاب شده است.
	عدم وجود بسترهای قانونی و حقوقی در رعایت و ترویج حجاب و عفاف	عدم تشکیل گروه‌هایی که بتواند در فضای مجازی مثلاً شاد به حجاب بپردازد/ عدم فراهم بودن زیر ساخت‌هایی که بتواند در فضای مجازی حجاب را جلوه‌ای زیبا نشان دهد.
	عدم شفافیت قانون و مؤلفه‌های حجاب	ما از قانون‌ها استفاده ابزاری می‌کنیم برای این‌که به پوششی رو در قالب حجاب برای بچه‌ها جا بندازیم بد هست / وارد شدن دستگاه‌هایی مانند نیروی انتظامی و سایر ارگان‌ها در بحث حجاب و عفاف باعث روگردانی از آن شده و مخالفت با پوشش محجوب را سبب می‌گردد/ مشخص نبودن قانون و مؤلفه‌هایی که حجاب را تعریف می‌کنند/ عدم توجه به زیر ساخت‌های بنیادی و تناقض آن‌ها در جامعه باعث نوعی بی تفاوتی در مورد دینی و حجاب می‌گردد.
	مشخص نبودن حدود و ثغور حقوقی و قانونی حجاب در فضاهای عمومی و مجازی	نداشتن آراستگی ظاهری معلم در فضای مجازی / معلم نباید در فضای مجازی بدون چادر جلوی دوربین حاضر شود/ نداشتن حساسیت نسبت به پوشش دانش‌آموزان در فضای مجازی/ قانون درست و محکمی برای حاضر شدن در پشت دوربین فضای مجازی نداریم/ گاهی معلم‌ها به فضای مجازی و احتمال این‌که در پشت دوربین پدر و یا برادر بچه‌ها باشند توجهی ندارند/ عدم توجه والدین و حتی مربیان به پوشش خود و فرزندان در فضای مجازی.

مقولات اصلی

مقولات فرعی

برخی نقل قول‌ها

آسیب‌های حاکمیتی قانونی

علیرضا امینی ززین: زهرا ربانی
 آسیب‌شناسی مفهوم حجاب و عفاف از نگاه صاحب‌نظران حوزه تربیت دینی

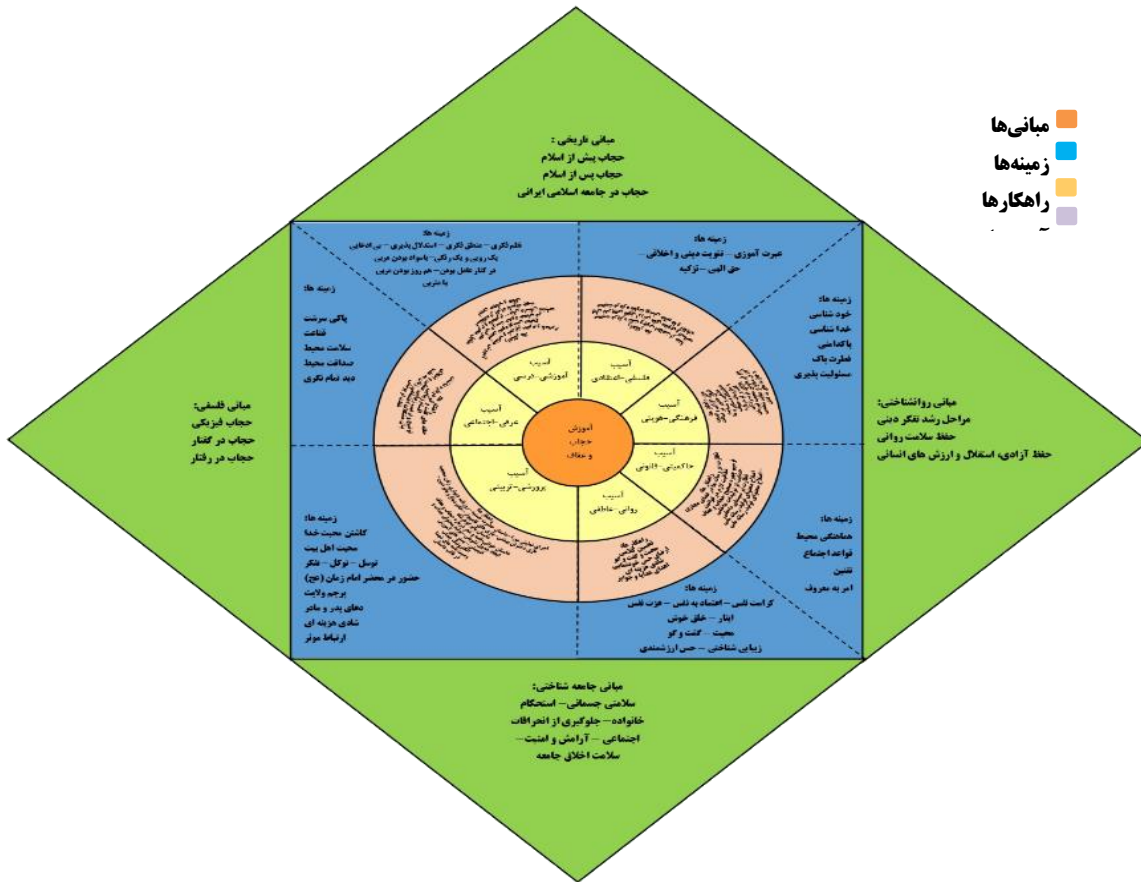
راهکارهاک مواجهه با آسیب‌ها چیست؟

یافته‌های حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران و کارشناسان پیرامون راهکارهای مواجهه با آسیب‌ها در جدول ۳ منعکس شده است.

جدول ۳: جمع‌بندی راهکارهای پیشنهادی برای آسیب‌های اشاره شده

راهکارهای آسیب‌ها	راهکارهای پیشنهادی
راهکارهای آموزشی - درسی	الگو گرفتن از معلم با پوشش مناسب و حساسیت او به پوشش.
	معلم با پوشش چادر سر کلاس آنلاین و گفت‌وگو درباره این که ممکن است پدرها ببینند توجه دانش‌آموزان را به حجاب جلب نمایند.
	معلم در کلاس درس محرم و نامحرم را آموزش دهد.
	معلم حدود حجاب را در مقابل محارم مختلف و نامحرم بیان کرده و نشان دهد.
	معلم اهمیت و ارزش پوشش و احکام آن را با بیان شیرین بیان نماید.
	دانش‌آموزان نمایش‌های مختلفی در موقعیت‌های گوناگون با نحوه متناسب آن اجرا نمایند.
	معلم در یکی از کلاس‌ها درباره نحوه پوشش توضیح می‌دهد و در داستانی درباره نحوه پوشش مناسب یک دختر صحبت می‌شود. عکس‌هایی از یک خانم و آقا ترسیم شود و از دانش‌آموزان خواسته شود که پوشش آن‌ها را با توجه به موقعیتشان نقاشی کنند.
	بیان داستان‌های تمثیلی و مقایسه‌ای به طور مثال مطالعه کتاب من نمی‌دانستم،
	معلم با اجرای نمایش و بیان داستان (مثل: مورا جون) باور به معاد را در دانش‌آموزان برانگیزاند.
	ایجاد حلقه گفت‌وگو درباره مسائل حجاب و پوشش در کلاس درس.
راهکارهای عرفی - اجتماعی	معلم با استفاده از فرصت درس هدیه‌های آسمان، زندگی حضرت مریم و پاکدامنی و حجاب و پوشش ایشان را برای متریبی توضیح دهد.
	ایجاد شرایطی که متریبی نحوه رابطه مؤثر درباره حجاب را در برابر هم‌سالان درک کند.
	خاطره‌گویی و بحث و گفتگو درباره نحوه استفاده از پوشش آراسته.
	بحث و گفت‌وگو با دانش‌آموزان پیرامون جلوه داشتن و اقسام زیبایی و آراستگی و علاقه دختران به زیبا بودن.
	توضیح و ترغیب بر زیبایی عملی و اخلاقی.
	بیان حدود رعایت حجاب در کنار محارم و مجالس دیگر.
	معلم در باره بالا رفتن ارزش زن با حفظ حیا و پوشش صحبت نماید و رفتار افرادی را که فقط به زیبایی ظاهری بها می‌دهند را نقد نماید.
	تدوین و بیان مثال‌هایی از زنان موفق محجبه با استفاده از فرصت درس نام آوران در کتاب فارسی.
	معلم به متریبی نشان دهد که در موقعیت‌های مختلف و انجام کارها و مهارت‌هایی مثل کار اداری، کوهنوردی، ورزش، پذیرایی چگونه حجاب خود را رعایت کند.
	دانش‌افزایی والدین در جلسه‌ها و توصیه‌های مناسب در خصوص نحوه پوشش آراسته و محجوب.
راهکارهای فرهنگی - هویتی	معرفی دانش‌آموزان محجبه به بهانه‌های مختلف
	نمایشگاه دستاوردها و ملزومات حجاب توسط خود دانش‌آموزان
	امکان حضور در اماکن مذهبی مثل مساجد.
	نقد بدحجابی جهت کاهش تأثیرپذیری از افراد بد حجاب، در قالب بحث و گفت‌وگو با معلم.
	معلم بازی‌های مختلفی از جمله بازی دختران بهشتی را به دانش‌آموزان معرفی نماید.
	معلم در جلسات اولیاء نحوه مواجهه درست آن‌ها را با حجاب دختران یادآوری کند و آسیب‌های رفتاری نامناسب را نشان دهد.
	معلم می‌بایست در خصوص سختی‌های پوشش چادر و ارزش رضایت خداوند را توضیح دهد.
معلم تلاش کند قدرت نه گفتن را با بیان اهمیت آن و حفظ عفت برای دختران آشکار سازد.	

راهکارهای آسیب‌ها	راهکارهای پیشنهادی
	ایجاد نمایشگاه لباس که در آن جهت خرید لباس‌های خوب و زیبا و ارزان غرفه‌های مختلفی ارائه می‌شود تا دانش‌آموزان خرید نمایند.
	ساخت روزنامه دیواری درباره زنان محجبه قهرمان.
	معلم درباره بلای غرب‌زدگی، تجمل‌گرایی و مظاهر آن در جامعه گفت‌وگو نماید.
	بیان فلسفه حجاب و عفاف و گفت‌وگو پیرامون تفاوت پوشش آقایان و خانم‌ها توسط معلم کلاس.
	معلم درباره علت وجوب اطاعت از دستورات خداوند صحبت نماید که چگونه دستورات الهی برای خیر و رشد انسانهاست.
	معلم به شکل تدریجی تفوق ارزش‌های معنوی و انسانی را بر ارزش‌های هوسی انسان‌ها متذکر شود.
راهکارهای فلسفی - اعتقادی	استفاده از تشویق درونی جهت ارتقا انگیزه حفظ پوشش با تعریف از حجاب برتر و حجاب پایین‌تر. ایجاد الگو ترجیح حجاب بر سایر ارزش‌ها در خود.
	معلم با صحبت درباره اوصاف خداوند به خیرخواهی و حکیم بودن خداوند متعال اشاره نماید.
	معلم درباره مشکلات اجتماعی زنان بد حجاب به علت غفلت از پوشش مناسب با دانش‌آموزان گفتگو نماید.
	معلم درباره وجود ابلیس و وسوسه در نفس و سرکشی انسان در برابر دستورات الهی با تمثیل‌هایی توضیح دهد.
	به دانش‌آموز شجاعت دفاع از عقیده و حساس بودن به حفظ ارزش‌ها آموخته شود.
	آموزش بستن مدل‌های روسری و توصیه به استفاده بیش‌تر از روسری در مواقع لزوم.
	داستان خوانی کتاب لباس همیشگی من و گفت‌وگو کردن بعد از داستان.
	گفت‌وگو در خصوص نحو پوشش بزرگ‌ترها.
	گفت‌وگو و بیان ساده برای پوشش و حجاب در تدریس مجازی.
	تحسین دانش‌آموزانی که به حجاب خود حساسیت به خرج می‌دهند.
راهکارهای پرورشی - تربیتی	بیان سرگذشت بانوان محجبه موفق که اشاره به پوشش و حجاب دارد. معلم با بیان الفاظ زیبا مثل چقدر خانم و بزرگ شدی و ... دانش‌آموزان را تشویق نماید. داستان‌های زنان مؤمن مثل گوهرشاد و ماجرای کشف حجاب در زمان رضاخان و نحوه مقاومت زنان. معلم درباره خجالت نکشیدن از حجاب و توان نه گفتن به بی‌حجابی را بیان نماید. معلم، بازی‌های رایانه‌ای خانم دیباغ و بانو امین و از این دست بازی‌ها را معرفی نماید. دانش‌آموزان نمایش بازی کنند و پوشش در مقابل میهمان‌های مختلف را نشان دهند. اهدای هدایا و جوایز مانند روسری به محجبه‌ها.
راهکارهای روانی - عاطفی	گفت‌وگو با دانش‌آموزان درباره پوشش متناسب در خانه و بیرون منزل و بیان خاطره. تحسین کلامی و تعریف از وقار هنگام پوشش دانش‌آموز هنگامی که پوشش مناسب داشت، اولیاء او را از این کار منع ننمایند. ایجاد جدول تشویقی و زدن برجسب امتیازی برای رعایت حجاب.
	در اولویت قرار دادن موضوع حجاب و عفاف در برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی کشور برای مقابله با روند فزاینده بدحجابی. نظارت بر رسانه‌ها و اصلاح محتوای تولیدی رسانه ملی. نظارت تعزیراتی به مسئله بدحجابی در سینمای داخلی. رفع اشکالات قانونی در نحوه تولید، توزیع و عرضه پوشاک داخلی و خارجی. حمایت دولتی از تولیدات داخلی و ترویج لباس راضی‌کننده و برطرف‌کننده نیازهای روانی جامعه. تدوین موارد لازم اجرا شدن قوانین مرتبط به حجاب در کشور. ترسیم صحیح چهره حجاب در داخل و خارج از کشور. شفافیت لازم در قوانین برای تسهیل مقابله با بدحجابی تعریف استانداردهای فرهنگی مناسب برای ترویج فرهنگ عفاف منطبق با فرهنگ دینی و ملی.
راهکارهای حاکمیتی - قانونی	

شکل ۱: نقشه مفهومی آسیب‌شناسی آموزش حجاب و عفاف در مدارس

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش بررسی آسیب‌شناسی پدیده حجاب و بررسی راهکارهای مواجهه با آسیب‌ها از نگاه کارشناسان و صاحب‌نظران امور دینی است که به روش کیفی با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام و یافته‌های حاصله از طریق کدگذاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان داد که عفاف و حجاب از جمله مقوله‌هایی است که همواره در فرهنگ اسلام و جامعه دینی مورد توجه بوده و رعایت این مهم، نه تنها برای فرد مایه آرامش و امنیت است که برای جامعه نیز فواید بی‌شماری دارد. حجاب راهکاری پیشگیرانه است که رعایت آن برای مردان و زنان امری ضروری است که البته ضوابط و مقدار آن به تناسب جنسیت آنان متفاوت است و عفاف نیز نوعی حجاب درونی است که انسان را از گناه باز می‌دارد. حجاب از ضروریات دین اسلام به‌شمار آمده است و فلسفه حجاب، حفظ ارزش والای افراد است. دارای کارکردهای چندگانه است، سبب تسهیل مدیریت اجتماعی و بالارفتن عفت عمومی می‌شود؛ به کنترل مشکلات اجتماعی کمک ویژه‌ای می‌کند. خانواده‌ها را از آسیب تبلیغ‌زدگی دور می‌کند. آنچه مشخص است فلسفه حجاب در همه اعصار دارای دو بُعد ایجابی و سلبی بوده است. بُعد ایجابی آن، وجوب پوشش بدن و بُعد سلبی آن، حرام بودن خودنمایی به نامحرم است؛ و این دو بُعد باید در کنار یکدیگر باشد تا کالبد حقیقی حجاب و عفاف محقق شود. از نگاه جامعه‌شناختی،

حجاب در بستری از روابط اجتماعی شکل می‌گیرد که در آن چارچوب، مسائل زنان دارای ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و همچنین مؤلفه‌های مذهبی، معنوی، منزلتی، شخصیتی و رفتاری است که از پارادایم و منظرهای مختلف قابل بررسی است. توجه به موضوع حجاب در جهان امروز، از بارزترین لزومات معنوی و فرهنگی در اکنون است. چراکه بدحجابی و حجاب، بااهمیت‌ترین نشان پایبندی و دینداری به ارزش‌های خداوندی در اجتماع دینی ما به‌شمار می‌رود. لباس و پوشش انسانی ذات وجود اوست.

بیش‌تر مشارکت‌کنندگان معتقد هستند که تفهیم حجاب و عفاف برای دانش‌آموزان از اهمیت بالایی برخوردار است و کسانی که قصد دارند احکامات الهی را در جامعه فرهنگ‌سازی کنند باید در مدارس این امر بزرگ و خطیر را در اولویت قرار دهند. دانش‌آموزان ابتدایی بهترین اشخاصی هستند که آمادگی برای جذب مسائل دینی دارند و در صورتی که در سنین پایین به این امر توجه نشود امر حجاب برای دانش‌آموزان در سنین نوجوانی و بالاتر دشوار و منجر به بدحجابی و بی‌حجابی در جامعه خواهد شد. بر اساس نتایج پژوهش حاضر آموزش مفاهیم حجاب و عفاف در دوره دوم ابتدایی، دچار آسیب‌هایی هم‌چون آسیب‌های آموزشی-درسی، آسیب‌های عرفی-اجتماعی، فرهنگی-هویت‌ی، فلسفی-اعتقادی، پرورشی-تربیتی، روانی-عاطفی و حاکمیتی-قانونی می‌باشد. بدیهی است نتایج فوق صرف نظر از جامع‌تر بودن با نتایج برآمده از پژوهش‌های سعیدی رضوانی و غلامی (۱۴۰۰)، محمودی (۱۳۹۷) و سالاری فر، بیاتی، سالاری‌پور (۱۳۹۶) قرابت و هم‌سویی بیش‌تری دارد. در جدول ۳ راهکارهای پیشنهادی متناسب با آموزش حجاب و عفاف در دوره ابتدایی که از دل مصاحبه با کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به‌دست آمده است، آورده شده است.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های حاصله پیشنهادهایی برای نیل به این هدف در دو سطح مربیان در فضای آموزشی و برنامه‌ریزان در سطوح بالاتر بیان می‌شود. از این‌رو برای افزایش شناخت حجاب، می‌توان از این راه‌کارها بهره جست: به برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود که با بازنگری و بازتولید برنامه‌ها و محتوای آموزشی و روش‌های تربیتی برای درونی‌سازی و تعمیق و ترویج فرهنگ حیا، عفاف و حجاب، به آموزش مجازی کمک کنند. علاوه‌بر این پیشنهاد می‌شود که تدابیر مناسب جهت جذب، تربیت و به‌کارگیری نیروی انسانی شایسته و متعهد و عامل به رعایت حیا، عفاف و پوشش مناسب در کلیه مراکز اداری و آموزشی اتخاذ شود. علاوه‌بر این سازوکارهای لازم برای هماهنگی رسانه‌ها و تولیدکنندگان کتب و مواد آموزشی، لوازم‌التحریر و تجهیزات آموزشی و تربیتی در جهت ترویج فرهنگ حیا، عفاف و حجاب مناسب در دانش‌آموزان، تعریف شود، تعیین حدود شرعی حجاب و ارائه تعریف جامع و مشخص از بدحجابی در کتب درسی و دیگر منابع آموزشی در دسترس نوجوانان و خانواده‌ها، در دستور کار برنامه‌ریزان درسی قرار گیرد. نهایتاً این که طراحی و ارائه الگوی لباس و پوشش مناسب، متنوع، زیبا و آراسته مبتنی بر فرهنگ اسلامی-ایرانی برای مربیان و دانش‌آموزان پسر و دختر در راستای تقویت هویت اسلامی-ایرانی، راهگشا و کمک‌کننده باشند. معلمان هم می‌توانند در کنار برنامه‌ریزان رد این زمینه ایفای نقش کنند.

آن‌ها می‌توانند با برنامه‌ریزی به‌منظور اقتناع فکری دانش‌آموزان برای پذیرش قلبی و درونی حیا، عفاف، حجاب و عمل به آن‌ها و جلب مشارکت سازنده و اثربخش خانواده‌ها زمینه‌ساز و باشند.

این پژوهش همانند سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه است از مسائل و مشکلات پیش‌روی پژوهش‌گر در هنگام جمع‌آوری داده‌ها، عدم دسترسی چهره‌به‌چهره به‌دلیل تعطیلی مدارس در زمان همه‌گیری ویروس کرونا با برخی از معلمان بود که گردآوری داده‌ها را با دشواری مواجه کرد. با توجه به کم‌رنگ شدن شرایط کرونایی و بازگشایی مدارس و لزوم بازنگری بر آموزش مجازی، پژوهش حاضر تنها توانسته است بخشی از آسیب‌های مؤثر بر آموزش مفاهیم دینی را بازگو نماید.

تشکر و قدردانی

در پایان از کلیه صاحب‌نظران و خبرگان و کارشناسان تعلیم و تربیت اسلامی که پژوهش‌گر را در انجام این

پژوهش یارک کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

- آرام، محمدرضا (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی بنیادین نظام آموزش و پرورش در تحقق عفاف و حجاب. همایش نگرش علمی و کاربردی به عفاف و حجاب، تهران.
- آقاجانی رونقی، آمنه؛ فردوسی، طیبه و صالحی، کیوان (۱۴۰۲). فضای مجازی و نقش آن در دگرگونی‌های باورهای دینی دانش‌آموزان: پژوهشی پدیدارشناختی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*: ۸ (۱): ۳۷-۶۶.
<http://dx.doi.org/10.52547/qaie.8.1.37>
- براتی‌زاده، امیر و مرعشی، سید منصور (۱۳۹۳). تحلیل محتوا کتب درسی هدیه‌های آسمان دوره تحصیلی ابتدایی از منظر توجه به سبک زندگی اسلامی، کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم.
- پورحاجی، هادی؛ سلجوقی، سمانه؛ کریم‌آبادی، زینب؛ یوسفی کهنوج، هاجر؛ کوهستانی، صغری و عسکری لری، مدینه (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان مقطع ابتدایی از منظر توجه به مفهوم حجاب و عفاف، نهمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران.
- جهانگیری، لیلا (۱۳۹۶). بررسی تجربه زیسته دبیران زن از آموزش عفاف و حجاب به دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران، اهواز.
- سالاری‌فر، محمدرضا؛ بیاتی، مهدی و سالاری‌پور، حسن (۱۳۹۶). مدل نظری آسیب‌شناسی تربیت عفاف و حجاب در ایران. *فصلنامه علمی تربیت اسلامی*، ۱۲ (۲۵)، ۹۵-۱۱۷.
<https://doi.org/10.30471/edu.2017.1347>
- صغری گرایلی، مهدی و نجفیان، خدیجه (۱۳۹۸). عفاف و حجاب از لسان دین. اولین کنفرانس بین‌المللی دین، معنویت و کیفیت زندگی، مشهد.
- برقی، رسول و مستانه، یداله (۱۳۹۶). بررسی آسیب‌ها و ارائه راهکارهای اخلاقی و تربیتی در رابطه با تأثیرات فضای مجازی در تربیت دینی و اسلامی دانش‌آموزان. هشتمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی، تهران.
- سعیدی رضوانی، محمود و غلامی، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی پدیدارشناسانه پیشران‌ها و چالش‌های رعایت عفاف در دانشجویان پسر دانشگاه فردوسی مشهد. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*: ۶ (۳): ۳۷-۶۰.
<http://dx.doi.org/10.52547/qaie.6.3.37>
- سعیدی رضوانی، محمود و غلامی، فاطمه (۱۴۰۱). کاربست داستان برای آموزش حجاب به دختران دوره ابتدایی: مطالعه ارزیابانه کیفی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*: ۷ (۴): ۳۳-۵۷.
<http://dx.doi.org/10.52547/qaie.7.4.33>
- محمودی، سعید (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم از نظر دبیران معارف اسلامی و مشاوران مدارس. *رهیافت فرهنگ دینی*، ۱ (۳)، ۹۰-۱۰۵.
https://www.farhangedini.ir/article_87524.html

References

- Aram, M. R. (2016), *Fundamental Pathology of the Education System in Realizing Chastity and Hijab, Conference of Scientific and Practical Approach to Chastity and Hijab*, Tehran. [In Persian].
- Baratizadeh, A., & Marashi, S. M. (2013). content analysis of the textbooks of Heaven's Gifts for the elementary school period from the perspective of Islamic lifestyle, *International Congress of Culture and Religious Thought*, Qom. [In Persian].

- Barki, R., & Mastane, Y. (2016). Examining the harms and providing moral and educational solutions regarding the effects of virtual space in the religious and Islamic education of students, *the 8th International Conference on Psychology and Social Sciences*, Tehran. [In Persian].
- Ferdowsi, T., Aghajani Ronaghi, A., Salehi, K. (2023). Analyzing the lived experience of upper secondary school students on the role of virtual space in the state of religious beliefs in the conditions of the covid 19 epidemic. *qaiie*. 8(1), 37-66. <https://doi.org/10.52547/qaiie.8.1.37>[In Persian].
- Jahangiri, L. (2016). Examining the lived experience of female teachers in teaching chastity and hijab to female students of the second year of middle school in Ahvaz, *Master's thesis*, Shahid Chamran University, Ahvaz. [In Persian].
- Mahmoudi, S. (2018). Pathology of religious education of secondary school students from Islamic schools and school counselors. *Religious culture approach*, 01(3), 90-105. https://www.farhangedini.ir/article_87524.html?lang=en[In Persian].
- Pourhaji, H., Seljuqi, S., Karimabadi, Z., Yousefi Kohnouj, H., Kohestani, S., & Askari Lori, M. (2019). analysis of the content of the book Gifts of Heaven in elementary school from the perspective of paying attention to the concept of hijab and chastity, *9th conference National Institute of Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies*, Tehran. [In Persian].
- saeedy rezvani, M., & gholami, F. (2021). The Phenomenological Study on the Drivers and Challenges of Observing Chastity in the Male-Students in Ferdowsi University. *qaiie*. 6(3), 37-60. <http://dx.doi.org/10.52547/qaiie.6.3.37>[In Persian].
- saeedy rezvani, M., & gholami, F. (2022). Using Stories to Teach Hijab to Elementary School Girls: A Qualitative Evaluative Study. *qaiie*. 7(4), 33-57. <http://dx.doi.org/10.52547/qaiie.7.4.33>[In Persian].
- Safari Graili, M., & Najafian, Kh. (2018). Chastity and hijab from the language of religion. *The first international conference on religion, spirituality and quality of life*, Mashhad. [In Persian].
- Salari-far, M. R., bayati, M., & salaripour, H. (2017). The Theoretical Model for Pathology of Teaching Modesty and Hijab in Iran. *Journal of Islamic Education*, 12(25), 95-117. <https://doi.org/10.30471/edu.2017.1347>[In Persian].
- Taylor, J. A., Ayoub, S., & Moussa, F. (2014). The Hijab in Public Schools. *Religion & Education*, 16-30. <https://doi.org/10.1080/15507394.2014.855062>